

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΣΙΟΥ ΤΗΣ ΝΕΜΕΑΣ

ΠΕΠΠΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ: Οινολόγος

Τουλάχιστον 50-60 χρόνια πριν θεσπιστεί στην Ελλάδα η νομοθεσία για την καθιέρωση και προστασία των «Ονομασιών Προέλευσης» των κρασιών, το τοπωνύμιο ΝΕΜΕΑ υποδήλωνε μια αμπελουργική περιοχή, ονομαστή για το κρασί της .

Η κα Κουράκου εκτός από το γνωστό και θαυμαστό έργο της, όσον αφορά τα οινικά (σ' αυτήν οφείλει πάρα πολλά το ελληνικό κρασί και οι ελληνικοί αμπελώνες), σε μια σειρά άρθρων που έγραψε στη Καθημερινή της Κυριακής (26/10-26/11/2000) μας δίδαξε πάρα πολλά για την περιοχή μας, την ιστορία της και την ιστορία του κρασιού μας, που αρχίζει από τους αρχαίους χρόνους και φτάνει έως τις μέρες μας. Από αυτά λοιπόν τα άρθρα της κας Κουράκου έχω αντλήσει τις πληροφορίες που θα σας παραθέσω, προσπαθώντας στο λίγο χρόνο που έχουμε να τις συμπύξω, τοποθετώντας τες χρονικά και αρχίζοντας από τους αρχαιότερους χρόνους τη γνωριμία μας με αυτή την περιοχή που παράγει το βαθύχρωμο κόκκινο κρασί, το επονομαζόμενο αίμα του Ηρακλή. Διότι αν δεν γνωρίζουμε την φυσιογνωμία μιας αμπελουργικής περιοχής, είναι μάταιο να προσπαθούμε να αντιληφθούμε την ιστορική εξέλιξη, αλλά και τους φυσικούς παράγοντες που επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά την ποιότητα των κρασιών της.

Ο Δήμος της Νεμέας που ιδρύθηκε το 1840, στο πλαίσιο της γενικότερης προσπάθειας για την αναβίωση των αρχαίων ονομάτων, περιλάμβανε δύο λεκανοπέδια: α)Το μικρό της Νεμέας, όπου βρίσκονται τα ερείπια του ναού του Διός και β)Το λεκανοπέδιο του Αγίου Γεωργίου, το Φλιάσιον πεδίων των αρχαίων.

Στο πρώτο κατά τον Πλούταρχο γινόταν η «Νεμεακή πανήγυρης», δηλαδή η τέλεση των Νεμέων Αγώνων, που κατά την παράδοση ίδρυσε ο Ηρακλής, μετά τον πρώτο του άθλο, όταν σκότωσε το λιοντάρι της Νεμέας. Αργότερα τους επανίδρυσαν οι Επτά επί Θήβας, μετά τον σημαδιακό για αυτούς θάνατο του Οφέλτη. Από αυτά λοιπόν τα χρόνια, συναντάμε το τοπωνύμιο Νεμέα, αλλά χωρίς αυτό να συνδέεται ή να προκύπτει από κάπου ότι σε αυτό το λεκανοπέδιο υπήρχε εκτεταμένη καλλιέργεια αμπέλου και παραγωγή φημισμένου κρασιού με την επωνυμία αυτή.

Πολλές φορές η αρχαιολογική σκαπάνη φέρνει στο φως ευρήματα που καλύπτουν τα κενά των γραπτών πηγών. Έτσι μεγάλο απόθεμα κουκουτσιών σταφυλιών, που βρέθηκαν από τους αρχαιολόγους στο λόφο της Τσούγκιζας, είναι το μόνο στοιχείο το οποίο πιθανολογεί, περιορισμένη ίσως, καλλιέργεια αμπέλου, αλλά όχι την παραγωγή φημισμένου μάλιστα κρασιού με αυτήν την επωνυμία, δηλαδή της Νεμέας. Αντίθετα μπορεί να γίνεται λόγος, για τον «Φλιάσιον Οίνον», αυτόν που παρήγαγε το Φλιάσιον Πεδίον, δηλαδή ο κυρίως κάμπος της σημερινής Νεμέας. Είναι η μεγαλύτερη πεδιάδα στην ενδοχώρα του νομού Κορινθίας, σε υψόμετρο 290 μέτρων, με εμβαδόν 10-12 τετρ.χλμ. , με σχήμα τριγωνικό. Προς τον δυτικό μυχό της, είναι μια άλλη, μικρή, στενή πεδιάδα στην οποία βρίσκεται το χωριό Λεόντιο. Αυτές οι πεδινές εκτάσεις περιβάλλονται από βουνά, από τα οποία πηγάζουν ποτάμια που γονιμοποιούν τη γη και όχι σπάνια την έπνιγαν. Από την αρχαιότητα το Φλιάσιον πεδίο διέσχιζε, όπως και σήμερα, ο ποταμός Ασωπός που εκβάλλει στον Κορινθιακό κόλπο.

Αυτή η διαμόρφωση της περιοχής, έχει μεγάλη σημασία για την γεωργία και την ποιότητα των κρασιών της, γιατί οι γόνιμες πεδινές εκτάσεις, και μάλιστα που τυχαίνει να είναι υγρές και βαλτώδεις, δεν προσφέρονται για την παραγωγή κρασιών ποιότητας. Ήδη από τους πολύ παλαιούς χρόνους, οι πεδινές αρόσιμες εκτάσεις ήταν προσδιορισμένες για την καλλιέργεια δημητριακών. Ήταν η επικράτεια της θεάς Δήμητρας. Ο Διόνυσος κατέφευγε πάντα στις πλαγιές, όπως στην Αττική, όπου η Δήμητρα εγκαταστάθηκε στην πεδινή Ελευσίνα, ενώ ο Διόνυσος φιλοξενήθηκε από τον Ικάριο στις βόρειες πλαγιές της Πεντέλης. Γι' αυτό δεν είναι τυχαίο ότι στη περιοχή της αρχαίας Φλιασίας υπήρχε μινυαός του Διονύσου, αλλά και μεγάλο ιερό της Δήμητρας και της Κόρης.

Πιθανολογούμε λοιπόν, πως οι φημισμένοι αμπελώνες, που έδιναν τον Φλιάσιον οίνον, ευρίσκονταν στις πλαγιές του Φλιάσιου πεδίου, και ο Φλιάσιος οίνος ήταν ονομαστός στην αρχαιότητα, αν και η μόνη αναφορά στον Φλιάσιο οίνο, βρίσκεται σε μια κωμωδία του Αντιφάνη. Στους λίγους στίχους που σώζονται απαριθμούνται τα «ιδιώματα» κάθε πόλης: «Εξ Ήλιδος μάγειρος, εξ Άργους λέβης, Φλιάσιος οίνος» κλπ.

Η αναφορά του φλιάσιου οίνου, έναν των σημαντικότερων ποιητών της «μέσης αττικής» κωμωδίας, αποτελεί απόδειξη πως οι Αθηναίοι του 4^{ου} αιώνα π.Χ γνώριζαν ότι το

κρασί ήταν αντιπροσωπευτικό προϊόν της Φλιασίας.

Τι ήταν όμως η Φλιασία χώρα και πως ενεμφανίσθη εκεί ο Φλιάσιος οίνος;

Ο θεοσεβής Πausανίας, περιηγητής του 2^{ου} μεταχριστιανικού αιώνα μας έχει περισώσει το μύθο: «Πρώτος άνθρωπος στη χώρα αυτή, αυτόχθων, λένε πως ήταν ο Αρας, ο οποίος ίδρυσε πόλη στον λόφο... που δεν απέχει πολύ από έναν άλλο λόφο, πάνω στον οποίο είναι η ακρόπολη των φλιασίων. Εκεί λοιπόν ίδρυσε πόλη και από το όνομά του η χώρα και η πόλη ονομάστηκαν στην αρχαιότητα Αραντία. Γιος του Αραντα ήταν ο Αορις και η κόρη του Αραιθυρέα. Ξέρω πως ο Φλιάς - ο οποίος από το όνομα του έδωσε στη χώρα το τρίτο της όνομα- ονομάζεται γιος του Διονύσου και πως αναφέρεται ως ένας από εκείνους που έπλευσαν με την Αργώ. Μητέρα του Φλίαντα ήταν η Αραιθυρέα. Η ομηρική Αραιθυρέα είναι η σημερινή Φλιασία. Κοντά στο βουνό Κηλώσσα υπήρχε μια πόλη με το ίδιο όνομα, που οι κάτοικοί της έφυγαν πριν από καιρό και έκτισαν μια άλλη σε απόσταση 30 σταδίων, που την ονόμασαν Φλιούντα.

Εικάζεται ότι η νέα πόλη χτίστηκε περί τα τέλη του 6^{ου} ή τις αρχές του 5^{ου} π.Χ αιώνα και ότι η ίδρυσή της δεν είναι άσχετη με την έναρξη των Νεμείων το 573 π.Χ. Η προσέλευση του κόσμου στους αγώνες και τις γιορτές αύξησε την κατανάλωση ντόπιου κρασιού, με συνέπεια να επεκταθεί η αμπελοκαλλιέργεια, όπως συμβαίνει πάντα όταν η ζήτηση είναι μεγάλη. Η συρροή κόσμου και οι αυξημένες πωλήσεις κρασιού έφεραν πλούτο στους κατοίκους του μοναδικού αγροτικού οικισμού που υπήρχε στην «ερατεινή» Αραιθυρέα. Γι' αυτό μετακόμισαν περίπου 5,5 χλμ μακρύτερα και έκτισαν την πόλη Φλ(ε)ιούς, της οποίας το όνομα ίσως οφείλεται στο φυτό φλέως που αναφέρει ο Θεόφραστος. Στον Φλιούντα ο Πausανίας εκτός από τον αρχαίο ναό του Διονύσου είδε και εικόνα χάλκινης επίχρυσης γίδας, η οποία μάλλον ήταν αφιερωμένη στον Αστερισμό της Αιγός, κατά την εμφάνιση του οποίου καταστρέφονταν τα αμπέλια από το φαινόμενο του παγετού που και σήμερα ακόμα απειλεί τις αμπελοκαλλιέργειές μας.

Η νέα πόλη ήταν γέννημα της παλαιάς πόλης και του πλούτου που συσσωρεύθηκε από το κρασί, χάρις την εύνοια που έδειξε ο θεός Διόνυσος για την περιοχή της Αραιθυρέας. Έτσι με τη συμβολική γλώσσα των μύθων, Ο Φλ(ε)ίας γεννήθηκε από τον έρωτα του Διονύσου για την Αραιθυρέα.

Η πόλη έκοψε νομίσματα με την επιγραφή Φλειασίων ή μόνο Φ συχνά μέσα σε στεφάνι κισσού στα οποία απεικονίζεται ο ίδιος ο θεός Διόνυσος ή σύμβολά του, αδιάφευστη μαρτυρία ότι ο πλούτος του Φλιούντα οφειλόταν στα αμπέλια, γεγονός που υπονοούν οι στίχοι του Απολλωνίου στα «Αργοναυτικά»

Κατά τον 3^ο π.Χ αιώνα γράφτηκαν τα «Αργοναυτικά» από τον Απολλώνιο τον Ρόδιο. Στο επικό αυτό ποίημα της αλεξανδρινής εποχής προστέθηκαν στους Αργοναύτες, που είναι γνωστοί από παλαιότερα έργα, ήρωες τοπικών παραδόσεων και μεταξύ αυτών ο Φλ(ε)ίας : «Μετά ήρθε από την Αραιθυρέα όπου κατοικούσε, κοντά στις πηγές του Ασωπού, ο Φλείας, πλούσιο χάρις στον πατέρα του Διόνυσο». Η όψιμη «αργοναυτοποίηση» του Φλία οφείλεται αφενός στο εγνωσμένο ενδιαφέρον της αλεξανδρινής γραμματείας για τις τοπικές παραδόσεις και αφετέρου στην ανάδειξη του Διονύσου κατά τους ελληνιστικούς χρόνους, σε κυρίαρχο θεό του ελληνικού παν-θέου.

Είναι λοιπόν φανερό ότι οι Φλιάσιοι, ακολουθώντας το παράδειγμα άλλων αμπελουργικών περιοχών (Αττική, Χίος, Μαρώνεια κ.α.) έπλασαν ένα μύθο, ώστε το αμπέλι που καλλιεργούσαν να θεωρείται δώρο του Διονύσου στον ιδρυτή της πόλης τους.

Ο φλιάσιος οίνος δεν χρειάστηκε, λοιπόν, να ταξιδέψει μέσα σε ενσφράγιστους αμφορείς για να αποκτήσει φήμη στα συμπόσια. Κάθε 2 χρόνια, οι απανταχού Έλληνες έρχονταν και το έπιναν στον τόπο παραγωγής του, όπου τα κύπελλα γέμιζαν απευθείας από τους ασκούς, όπως σε όλες τις αγροτικές γιορτές. Δεν είναι άσχετο με όλα αυτά, το γεγονός ότι στο σατυρικό δράμα διακρίθηκε την ίδια εποχή ο Φλιάσιος Πρατίνας και ο γιος του Αριστίας. Είναι δε γνωστό ότι τα σατυρικά δράματα πραγματεύονταν αγροτικά ήθη και δρώμενα της υπαίθρου, και ότι το χορό αποτελούσαν ηθοποιοί μεταμφιεσμένοι σε σάτυρους που εκδήλωναν τις σκέψεις και τα αισθήματά τους με αφελείς ακολασίες, όπως απεικονίζονται σε πολλές αγγειογραφίες. Όλα αυτά εξηγούν γιατί δεν αναφέρεται ο φλιάσιος οίνος στη συμποτική λυρική ποίηση και γιατί δεν έχουν βρεθεί σφραγίσματα αμφορέων του Φλιούντα. Φαίνεται πως ήταν ένα κρασί αγροτικό.

Αργότερα ο Miles Lambert Gocs αναφέρει στο «Οδοιπορικό στη χώρα του Διονύσου»: « Δεν ήταν μικρό επίτευγμα το γεγονός ότι οι αμπελώνες του Φλιούντος επέζησαν της Οθωμανικής κατοχής. Ότι είχε απομείνει από την αρχαία πόλη,

καταστράφηκε το 1460, όταν οι κάτοικοι επωφελούμενοι από την ισχυρή τους θέση στις πλαγιές του Τρικάρανου, προσπάθησαν να αντισταθούν στις τουρκικές δυνάμεις. Όμως ήδη την εποχή εκείνη το χωριό Άγιος Γεώργιος είχε γίνει ο σπουδαιότερος οινοπαραγωγός της περιοχής. Το χωριό βρίσκεται περίπου 5 χλμ ανατολικά της αρχαίας τοποθεσίας του Φλιούντα από τη νεμεάτικη πλευρά του Τρικάρανου, αλλά στο σημείο που συναντάται με τη Φλιάσια πλευρά και πάντα μέσα στη εδαφική έκταση που κάλυπτε η πόλης-κράτος του Φλιούντος. Γράφοντας για τον Άγιο Γεώργιο το 1820 ο ταξιδιώτης Dodwell μιλούσε για ένα πολυάνθρωπο χωριό και υπέθετε ότι δεν υπήρχαν Τούρκοι στην περιοχή που «έβριθαν οι χοίροι». Ωστόσο, αν ο Dodwell κοίταζε λίγο μακρύτερα θα μάθαινε πως οι Τούρκοι ήσαν ικανοί να φτάσουν και με δεμένα μάτια στον Άγιο Γεώργιο την εποχή της φοροσυλλογής, που γίνονταν όλο και συχνότερα για την είσπραξη και των πιο αυθαίρετων φόρων κατά τα χρόνια πριν την Ελληνική Επανάσταση, που απελευθέρωσε την περιοχή και μόλις πρόλαβε να σώσει τους αμπελώνες του. Ο Bouqueni11e, που πίστευε ότι «τα εξαιρετα κρασιά των λοφοπλαγιών», όσο και η τοπική διάλεκτος αποτελούσαν απόδειξη της «δωρικής καταγωγής» των χωρικών, σημείωσε πως οι Οθωμανοί μεγιστάνες ήρθαν να γεμίσουν τα πουγκιά τους πέντε φορές κατά τη διάρκεια του έτους 1815, αφήνοντας τους αμπελουργούς του Αγίου Γεωργίου να προβληματίζονται αν άξιζε τον κόπο να συνεχίσουν.

Ο Αντώνης Μηλιαράκης έγραψε το 1886 «Εν τω δήμω Νεμέας περιλαμβάνεται και η πεδιάδα της Νεμέας εξ ης εδόθη το όνομα εις τον δήμον, εις ον ορθότερον ήρμοζε η επωνυμία δήμος Φλιούντος». Πράγματι τα ερείπια του ναού του Διός βρίσκονται στην ιστορική μικρή πεδιάδα της Νεμέας- την οποία ονομάζουμε σήμερα Αρχαία Νεμέα- ενώ τα λείψανα του Φλοιούντα κείνται σε απόσταση μόλις 3,5 χλμ από τη σημερινή Νεμέα στο δρόμο που περνώντας κοντά από την κοινότητα Πετρί, ανηφορίζει προς την ορεινή Νεμέα. Ο δήμος Νεμέας καταργήθηκε το 1912 και η κωμόπολη Άγιος Γεώργιος σαν κοινότητα διατήρησε το όνομά του μέχρι το 1923 οπότε και μετονομάστηκε σε Νεμέα. Το λάθος αυτό που χρονολογείται από τότε που γεννήθηκε το σύγχρονο ελληνικό κράτος, επισημάνθηκε και από τον Παπαχατζή: «Η κωμόπολη Άγιος Γεώργιος που κακώς ονομάστηκε Νεμέα, βρίσκεται μέσα σε έδαφος της Φλιασίας, επιπλέον έχει διαδεχθεί τον Φλιούντα μέσα στο ίδιο φυσικό περιβάλλον». Και είναι ο Άγιος Γεώργιος (το χωριό) που

δίνει το μεταγενέστερο όνομα στην εκλεκτή και μοναδική ποικιλία μαύρου σταφυλιού, του γνωστού και καθιερωμένου πια παγκοσμίως σαν «αγιωργήτικο». Από το οποίο παράγεται ο ονομασίας προελεύσεως ανωτέρας ποιότητας οίνος, διάδοχος του φλιασίου οίνου που κάνει σήμερα τον κύκλο του κόσμου με την ταυτότητα όμως NEMEA και τον χαρακτηρισμό NEMEΑΤΙΚΟ. Πάντα κατά τον Μηλιαράκη : Υπήρχαν και μεγάλης έκτασης συνεχείς αμπελώνες, συγκεντρωμένοι κυρίως γύρω από το μεγάλο χωριό του Αγίου Γεωργίου, που ήταν η πρωτεύουσα του δήμου. Το χωριό αυτό – η σημερινή Νεμέα – ήταν χτισμένο σε ομαλές κατηφορικές πλαγιές μεσημβρινής έκθεσης στην ανατολική πλευρά της πεδιάδας, όπου δεσπόζει στα 730μ. η κορυφή του Προφήτη Ηλία.

Από τους αμπελώνες αυτούς παράγονταν ο «μέλας οίνος, ο γνωστός υπό το όνομα Αγιωργήτικο κρασί, εκ του ομώνυμου χωριού έλκων το όνομα. Εκ τούτου δε ο δήμος Νεμέας είναι ο μάλλον οινοφόρος του νομού. Εν τη πεδιάδι ταύτη προς τινός ήρξατο και φυτεία σταφιδαμπέλων, αλλά το κύριο προϊόν είναι ο οίνος, θεωρούμενος εκ των αρίστων της Ελλάδος δια τε την ποιότητα και διά την ιδιότητά του να μην εκτροπιάζει μεταφερόμενος από τόπου εις τόπον, προς δε εις το να διατηρεί και να χρωματίζει τους οίνους μεθ' ων αναμιγνύεται» .

Κατά τον τρυγητό έρχονταν οι κάτοικοι από τους γύρω δήμους του Άργους και της Κορίνθου και αγόραζαν «τον οίνο έτι γλεύκος όντα», για να τον αναμείξουν με τους εγχώριους δικούς τους. Η ζύμωση γινόταν μέσα στα πατητήρια μαζί με τα στέμφυλα, γι' αυτό το κρασί έπαιρνε τόσο μαύρο χρώμα.

Εκτός από το Μεγαλοχώρι του Αγίου Γεωργίου, αξιόλογα παραγωγικά χωριά ήταν το Ηράκλειο - η σημερινή Αρχαία Νεμέα- και το Κούτσι, που οι αμπελώνες του βρίσκονται και σήμερα ακόμη σε υψώματα, βορειοδυτικά της Νεμέας.

Δεν ξεπερνούσε τους 3000 τόνους η οινοπαραγωγή. Και όμως το κρασί θεωρείτο το « κυριότατον » προϊόν γιατί ήταν πολύτιμο εμπόρευμα, η μισή ποσότητα πουλιόταν εκτός δήμου. Ως εκ τούτου για να μην έχει μεγαλύτερη εξάπλωση η καλλιέργεια, η ζήτηση δεν ξεπερνούσε τους 1500 τόνους.

Από τότε οι οικονομικές συνθήκες άλλαξαν, η τεχνολογία παρασκευής των κρασιών, εξελίχθηκε αυτά ονομάστηκαν Νεμεάτικα, και τούτο πρέπει χρονικά να

συνδυαστεί με την ίδρυση του Οινοποιητικού και Ελαιουργικού Συνεταιρισμού Νεμέας τη δεκαετία του 1930, όμως ο γεωγραφικός χώρος έμεινε ενδιαμέσου των αιώνων ο ίδιος. Το αμπέλι χωρίς να αφήσει τις πλαγιές, όπου δίνει τα καλύτερα κρασιά, εξαπλώθηκε και στην επικράτεια της Δήμητρας, έτσι σήμερα καλύπτει συνολική έκταση περίπου 28.000 στρεμμάτων. Και η ελληνική οινοβιομηχανία έρχεται να αγοράσει τον ΟΠΑΠ Νεμέα, που παράγεται πάντοτε από την ίδια εκλεκτή ποικιλία σταφυλιών: το Αγιωργήτικο τον διάδοχο του Φλιάσιου Οίνου.